

σὲ αὐτὸν τὸν τομέα νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐκεῖ κάποια ἰσότητα, ἀνάλογες μὲ ἐκείνη πού γνώρισε ἡ Εὐρώπη μὲ τὸ σοσιαλισμό. Τὴν ἀπάντηση στὴν ἀπορία αὐτὴ μᾶς τὴ δίνει ἡ διερεύνηση ἐνὸς βασικοῦ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ διάρθρωση τῆς 'Αμερικῆς στοιχείου, τῆς ἀντίληψης περὶ ἰδιοκτησίας τοῦ ἀμερικανοῦ.

Πρέπει πάλι νὰ ἀνατρέξωμε στὶς ἐποχὲς πού ἐπλάθονταν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἀμερικανοῦ, στὶς ὥρες πού δημιουργοῦνταν οἱ ἰδιοκτησίαι τῶν πρώτων ἀποίκων καὶ τῶν σκαπανέων ἀπὸ ἐκτάσεις πού δὲν ἀνῆκαν σὲ κανένα. Κατὰ πρωτότυπο τρόπο ἀποκτοῦσαν τὴν ἐγγειό τους κτήση οἱ πρωτοπόροι αὐτοί, χωρὶς κανένα νὰ ἀδικοῦν. Μόνοι τους τὴν ἀποκτοῦσαν καὶ μόνοι τους τὴν καλλιεργοῦσαν. Ἡ ἐκτασὴ τῆς ἦταν περιορισμένη. Βασίλευε μιὰ σχετικὴ περιουσιακὴ ἰσότητα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴν Εὐρώπη ἐπικρατοῦσε περιουσιακὴ ἀνισότητα, πού στὴν ἐγγειοκτήση, τὴ σπουδαιότερη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στηρίζονταν στὸ φεουδαρχικὸ καθεστῶς καὶ στὰ προνόμιά του. Μὲ τὴν περιουσιακὴ ἀνισότητα πού στηρίζονταν στὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα ἀρχίζει ἡ συγκρότηση τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Μὲ μιὰ σχετικὴ περιουσιακὴ ἰσότητα, στηριγμένη σὲ μιὰ κοινωνικὴ ἰσοτιμία, ἀρχίζει τὴ ζωὴ τῆς ἡ 'Αμερικῆς. Ἡ διαφορά αὐτὴ τῆς ἀφετηρίας ἐξηγεῖ καὶ τὴ διαφορά τῆς ἠθικῆς σημασίας πού ἔχει ἡ ἰδιοκτησία στοὺς δύο αὐτοὺς κόσμους.

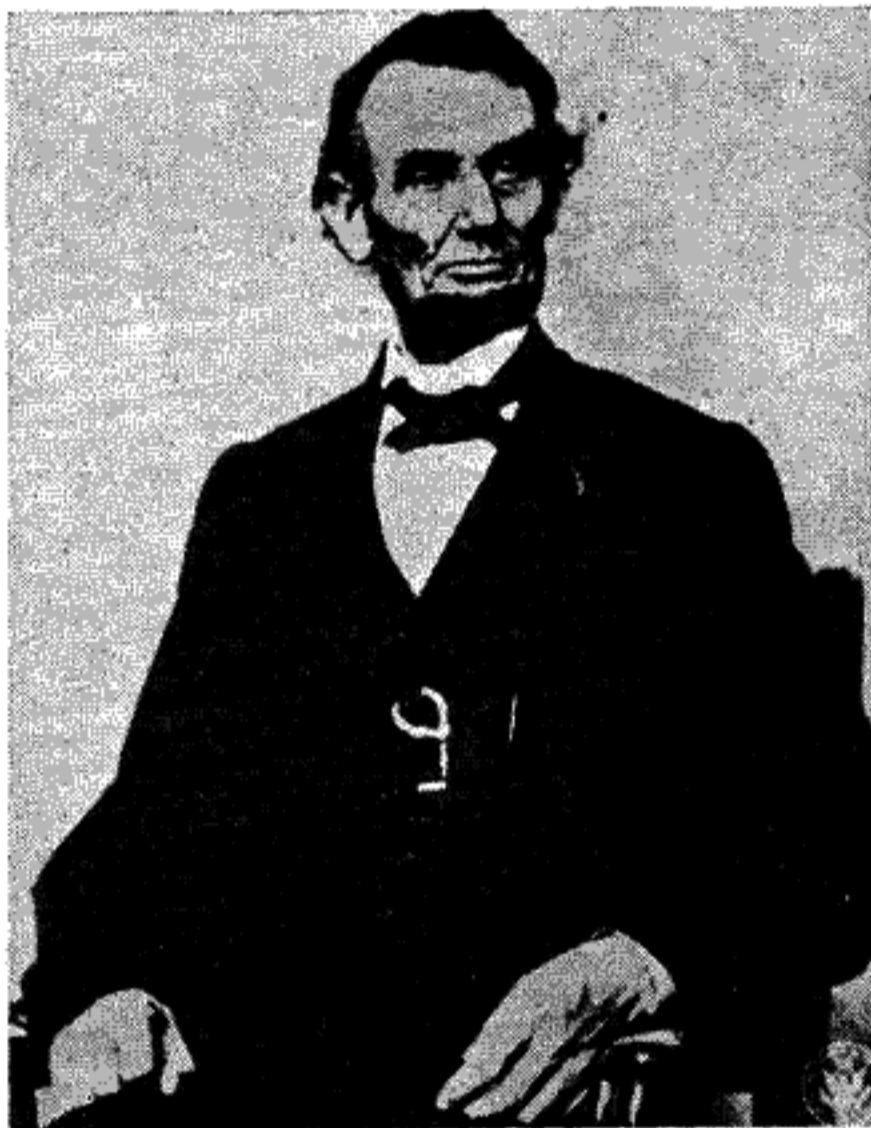
Γιὰ δύο αἰῶνες δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ προβάλλῃ κανεὶς ἐναντίον τῆς ἰδιοκτησίας στὴν 'Αμερικῆ τὰ γνωστὰ ἠθικὰ ἐπιχειρήματα. Μιὰν ἐξαίρεση ἀποτελοῦσαν τὰ μεγάλα ἀγροκτήματα, πού καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα, καλλιεργοῦνταν ἀπὸ νέγρους σκλάβους στὶς νότιες πολιτείες. Ἄλλως μόνο ἡ ἐμφάνιση τῆς μεγάλης βιομηχανίας στὰ κέντρα τοῦ βορρᾶ, κατὰ τὸ δεύτερο κυρίως τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα, μεταβάλλει τὴν ὄψη τῆς ἰδιοκτησίας καὶ δημιουργεῖ μεγάλες περιουσιακὲς ἀνισότητες. Ὅ,τι συνέβαινε στὸ Μάντσεστερ, συνέβηκε τότε καὶ στὴ Βοστώνη. Ἐξακολοῦθοῦσε ὁμοίως ἀκόμα καὶ ἡ δημιουργία, κατὰ πρωτότυπο τρόπο, νέων ἰδιοκτησιῶν, στὶς ἀχανεῖς ἐκτάσεις, ὅπου, κατακτώντας τὴν ἀμερικανικὴν ἡπειρο ἐξακολοῦθοῦσαν νὰ προελαύνουν οἱ «σκαπανεῖς». Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ τὸ 1865, καὶ τὴ σύγχρονη ὀλοκληρωτικὴ κατάκτηση τῆς χώρας μεταξὺ τῶν δύο ὠκεανῶν, οἱ μεγάλες τεχνικὲς πρόοδοι ἐπεκτείνουν παντοῦ τὴν οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευση. Κατὰ γεωμετρικὴ πρόοδο αὐξάνουν παράλληλα καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀνισότητα τοῦ πλοῦτος. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ αὐξάνουν οἱ προλετάριοι τῶν βιομηχανικῶν κέντρων πού σταχυολογοῦνται ἀπὸ τοὺς μετανάστες κυρίως, πού ὅλο καὶ κατὰ πυκνότερες μάζες συρρέουν στὴν 'Αμερικῆ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὴν ἀπέραντη ὑπαιθρο, οἱ ἀνωμαλίες τῆς παραγωγῆς δημιουργοῦν τὴν τάξη τῶν προλετάρων ἀγροτῶν, πού ὑποθηκεύανε τὰ κτήματά τους στοὺς ἀδίστακτους τραπεζίτες καὶ πού καταντοῦν χειρώνακτες σὲ ξένη γῆ. Στὴ χρῆση καὶ στὴν κατάχρηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας δὲν μπαίνει τότε περιορισμός.

Ὅπως κανένας περιορισμὸς δὲν εἶχε μπῆ στὴν ἠθικὴ πρωτότυπη ἰδιοκτησία τῶν διακοσίων πρώτων ἐτῶν, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε καὶ κανένας λόγος νὰ μπῆ, ἔτσι δὲν τέθηκε φραγμὸς κανένας καὶ ὅταν ἡ ἰδιοκτησία ἔχασε τὴν ἠθικὴ τῆς βάση. Στὴ συνείδηση τοῦ ἀμερικανοῦ εἶχε καθιερωθῆ ὡς ἱερὴ ἡ ἰδιοκτησία, αὐτὴ καθ' αὐτή, ἐπὶ τόσον καιρὸ, πού καὶ ὅταν ἀλλοιώθηκαν τὰ θεμέλια τῆς, στὰ μάτια του διατηρήθηκε ὡς κάτι ἀπαραβίαστο καὶ ἀπεριόριστο, ὡς κάτι πού δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, ἀσχετὰ ἀπὸ τὸ ἀν ἡ πηγὴ τῆς δικαιολογεῖ αὐτὴν τὴν ἐκτασὴ. Δὲν γίνονταν διάκριση μεταξὺ θεμιτῆς καὶ ἀθέμιτης ἰδιοκτησίας. Στὴν ταχύτητα τῆς τεχνικῆς πρόοδου καὶ στὴ γοργὴ ραγδαία αὐξηση τοῦ πλοῦτος ἀπὸ τὴ μιὰ, ἀλλὰ καὶ στὸ ψυχολογικὸ αὐτὸ γεγονός, τὴν ὀρθόδοξη καὶ ἀτεγκτὴ αὐτὴ ἀντίληψη περὶ ἰδιοκτησίας ἀπὸ τὴν ἄλλη, θεμελιώνεται ὁ ἀκρατος κεφαλαιοκρατισμὸς πού κυριάρχησε ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα ὡς τὸ 1930.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού ἡ ἱστορία τῆς 'Αμερικῆς δὲ σημειώνεται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν προέδρων τῆς ἢ τῶν μεγάλων γεροϋσιαστῶν καὶ ἡγετῶν τῆς, ἀλλὰ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν μεγιστάνων τοῦ πλοῦτος, τοῦ Βαντερμπίλτ, τοῦ Ροκφέλλερ, τοῦ Μόργκαν, τοῦ Φρίξ,

του Κάρνεγκυ, του Μέλλον. Χάρης στην τόλμη, την επιχειρηματική μεγαλοφυΐα, το άδίστακτο ήθος των ανθρώπων αυτών θεμελιώθηκε ο τεράστιος βιομηχανικός μηχανισμός και με άλματα επεξετάθηκε η εκμετάλλευση των ανεξάντλητων φυσικών πόρων της άπειραντης χώρας. Τίποτε δεν τους στεκόταν εμπόδιο. Δεν ήταν μόνο που η άπεριόριστη έννοια της ιδιοκτησίας δεν ένοχλούσε ούτε και εκείνους που άδικούντανε' άνεμπόδιστοι ήταν και από την πλευρά της πολιτείας.

Η άνάμιξη της πολιτείας ακόμα και η άθώα άνάμιξη με την είσπραξη μερικών φόρων ήταν άσήμαντη. Άντιθέτως η έπιρροή των μεγιστάνων αυτών του πλούτου στην κρατική μηχανή ήταν μεγάλη και δένειναι λίγες οι χαριστικές πράξεις που έγιναν ύπέρ αυτών και εις βάρος του συνόλου. Οι εϋνοίες και οι παραχωρήσεις που έγιναν στις μεγάλες σιδηροδρομικές έπιχειρήσεις δέν αποτελούν ένα μεμονωμένο παράδειγμα. "Έχει κανείς τη σαφή έντύπωση, ότι εκείνη την περίοδο, πολύ συχνά το κεφάλαιο ήταν ισχυρότερο από την πολιτεία. Τίποτε πια δέν φαίνεται να μένη από την Άμερική του Φραγκλίνου και του Τζέφφερσον και του Τζάκσον, με τους ούμανιστικά μορφωμένους ήγέτες, τους γαιοκτήμονες που ζούσαν σα μιá οικογένεια με τους ύποταχτικούς των, και όπου δέν μπορεί να γίνεται λόγος για μιάν άκρατη εκμετάλλευση του άνθρώπου από τον άνθρωπο. Τώρα ύψώνεται μπροστά μας μιá Βαβέλ όπου πληθαίνει κάθε μέρα η στρατιά των άκληρων, που ζούν υπό τις σκληρότερες συνθήκες και όπου σχηματίζεται μιá ολιγαρχία που κατέχει έναν πλούτο που δέν σημαίνει ευμάρεια ή πολυτέλεια βίου, αλλά δύναμη που λυγίζει συνειδήσεις αρχόντων και φτάνει να έχη, πέρα από τα σύνορα της πολιτείας, παγκόσμιαν άκτινοβολία.

Άβραάμ Λίνκολν.

Πρόεδρος των Ήνωμ. Πολιτειών 1861-1865. Νικητής του Έμφυλίου Πολέμου και Άπελευθερωτής των Μαύρων.

Για τη στερέωση αυτής της δύναμης θυσιάζεται άκόμη και η ιδέα άπάνω στην όποια αυτή θεμελιώθηκε, η άτομικότητα και η άτομική πρωτοβουλία. Γιατι η ιδιοκτησία, η καλώς έννοσύμενη, δέν ήταν στις αρχές της παρά μιá φυσική προέκταση του άτόμου, ήταν καρπός της άτομικότητας. Γι' αυτό και η άνάπτυξη του πλούτου φαίνονταν άποτέλεσμα της άμιλλας μεταξύ άτόμων. Καθένας προσπαθοϋσε να πλατύνη την άτομικότητά του ξεπερνώντας τους άλλους σε πλούτο. "Έρθε όμως η ώρα που διαπιστώσανε οι μεγιστάνες ότι η άμιλλα έβλαπτε όλων τους τα συμφέροντα' και τότε, λίγοι καθως είτανε και άποφασιστικοί, την παραμερίσανε." Έσχατος καρπός της άκρατης άτομικότητας στην ιδιοκτησία ήταν η όμαδικότητα. Το συναγωνισμό των άτόμων τον άντικατέστησε η όμαδική ένέργεια, το τράστ, το καρτέλ. Και έτσι τα άνέκαθεν έκθειαζόμενα πλεονεκτήματα της έλεύθερης οικονομίας, του έλεύθερου συναγωνισμού, λησμονήθηκαν, για να καθιερωθής το ούσιαστικό μονοπώλιο, που παράγει όσο θέλει και προσφέρει όπως και όπόταν θέλει.

Ἡ ἐλεύθερη καὶ ἀνέλεγκτη ρύθμιση τῆς παραγωγῆς, ἡ τολμηρὴ προώθηση κάποτε ἀδέβαιων ἐπιχειρήσεων, μπορεῖ νὰ προάγουν συχνὰ τὴν οἰκονομία, καθὼς δημιουργοῦν πηγὲς νέες γιὰ τὴν ἀντλήση νέων ἀγαθῶν· δὲν εἶναι ὁμοῦ δρόμοι χωρὶς ἀνεβοκατεβάσματα. Ἡ Ἀμερικὴ τῶν ἐτῶν αὐτῶν μᾶς παρέχει τὰ πιὸ χτυπητὰ παραδείγματα τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων ποὺ εἶναι ἄρρηκτα συνυφασμένες μετὰ τὸ ὀρθόδοξο κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα. Πολλὰ ἀπὸ τὰ χρόνια αὐτῆς τῆς καταπληκτικῆς βιομηχανικῆς καὶ οἰκονομικῆς εὐφορίας ἦταν χρόνια κρίσεων. Τὸ 1873-1878, τὸ 1884-87, τὸ 1893-98 γνωρίζει ἡ ἀμερικανικὴ οἰκονομία καταστροφές. Κατὰ χιλιάδες ἀριθμοῦνται οἱ πτωχεύσεις. Πολυεκατομμυριοῦχοι μεταβάλλονται σὲ πένητες. Καὶ οἱ προλετάριοι μετὰ τὰ ξαφνικὰ κλεισίματα ἐργοστασίων φθάνουν στὴν ἐσχατὴν ἀπαθλίωση. Ὁ ἀμερικανὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ πλειοψηφία, αὐτὲς τὶς ἀδιάκοπες ἀνατροπὲς τὶς βρίσκει σύμφωνες μετὰ τὴ σκληρὴ φύση τῶν πραγμάτων. Τόσο βαθιὰ εἶναι μέσα του ριζωμένη ἡ ἀντίληψη τῆς ἰδιοκτησίας, ποὺ δὲν πᾶει ὁ νοῦς του νὰ σκεφθῆ πῶς ἐδῶ ὑπάρχει κάτι σαθρὸ στὴ βάση.

Συμβάλλουν σὲ αὐτὴν τὴν πλάνη τὰ κατορθώματα τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ συστήματος, ποὺ πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν στὸν συνδυασμὸ ὀρισμένων ἠθικῶν μειονεκτημάτων του μετὰ ὀρισμένες ἀρετὲς ποὺ εἰδικῶς χαρακτηρίζουν τὸν ἀμερικανὸ κεφαλαιοκράτη. Ὁ ἀμερικανὸς ἐπιχειρηματίας, ὅσο ἀξεστός καὶ νὰ εἶναι, ξέρεῖ τὴν ἀξία τῆς τεχνικῆς ὑπεροχῆς, καὶ ἔκανε ἔκτοτε καὶ κάνει καὶ σήμερον ἀκόμη κάθε οἰκονομικὴ θυσία γιὰ νὰ προαγάγῃ τὴν τεχνικὴ ἐπιστήμη ποὺ ἐπιχειρηματικὰ τὸν ἐνδιαφέρει. Ἀρπάζει μετὰ θάρρος ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἐφευρέτη ὅ,τι νέο κατασκευάζει καὶ τὸ ἀξιοποιεῖ βιομηχανικὰ χωρὶς ἀργοπορία. Ὁ ἀμερικανὸς ἐπιχειρηματίας βοήθησε ἀποφασιστικὰ στὴν πρόοδο τῶν ἐφαρμοσμένων ἐπιστημῶν. Κυνηγᾷ τὸ νέο καὶ δὲ φοβᾶται νὰ τὸ δοκιμάσῃ. Δὲ διστάζει μπρὸς στὴν ἀλλαγὴ. Μόνο χάρις σὲ αὐτὴ τὴ νοσηροπία μπόρεσαν νὰ διαδοθοῦν ἀστραπιαῖα οἱ ἐφευρέσεις τοῦ Ἔδισον, ἐνῶ ἀνάλογες ἐφευρέσεις στὴν Εὐρώπῃ πάληωναν μέσα στὰ συρτάρια τῶν ἐφευρετῶν. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀμερικανοῦ σκαπανέα συνεχίζεται μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀμερικανοῦ ἐπιχειρηματία· ἡ ἴδια σκληρότητα ἀπέναντι τῶν ἄλλων καὶ ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ· ἡ ἀποφασιστικότητά ποὺ δὲν ὀρρωδεῖ μπρὸς στοὺς κινδύνους τῆς καταστροφῆς. Ἡ συντηρητικότητά τοῦ εὐρωπαίου ἀστοῦ τοῦ εἶναι ἐντελῶς ξένη. Δὲ φοβᾶται νὰ διακινδυνεύσῃ ὅλη τὴν περιουσία του, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχη ἡ ἐλπίδα ἐνὸς γρήγορου πλουτισμοῦ. Χάρις σὲ αὐτὰ τὰ προτερήματα κατορθώθηκαν ἔργα ποὺ θὰ χρειαζότανε οἱ εὐρωπαῖοι πολὺ περισσότερο καιρὸ νὰ βγάλουν πέρα.

Τὸ 1865 εἶχαν κίβλας κατασκευασθῆ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες σιδηρόδρομοι 30.000 μιλίων, δηλαδὴ 54.000 χιλιομέτρων· τὸ 1880 φθάσαν τὰ 93.000 μίλια, τὸ 1890 τὰ 167.000 καὶ σήμερον πέρασαν τὰ 230.000 μίλια. Καθὼς οἱ σιδηρόδρομοι αὗτοι διασχίζανε τὶς ἀπέραντες, ἀκατοίκητες κατὰ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα, περιοχάς, δημιουργοῦσαν στὸ πέρασμά τους ἐκτάσεις ἀπὸ ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ μεταφερθοῦν τὰ προϊόντα στοὺς τόπους τῆς καταναλώσεως. Οἱ ἀγροτικὲς μηχανὲς φθάναν ἀπὸ τὰ μεγάλα βιομηχανικὰ κέντρα καὶ ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ πολλαπλασιάζονταν μετὰ τὴ μηχανικὴ καλλιέργεια. Ἀλλὰ λίγο ἀργότερα κοντὰ στὰ γεωργικὰ προϊόντα τὸ τεράστιο συγκοινωνιακὸ δίκτυο ἐπέτρεψε τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τοῦ τότε μόλις ἀνακαλυπτόμενου ὑπόγειου πλούτου τῆς χώρας, τοῦ γαιάνθρακα καὶ πρὸ παντὸς τοῦ πετρελαίου.

Ὅλα αὐτὰ τὰ κατορθώματα ἐπισκιάζουν τὶς θυσίες καὶ τὶς ἀδικίες μετὰ τὶς ὁποῖες ἐπετεύχθησαν στὰ μάτια ἐκείνων ποὺ βλέπουν ἀπὸ ἀπόσταση τὴ ζωὴ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ σήκωσαν στοὺς ὤμους των τὸ βᾶρος τους, ὅσο καὶ ἂν τοὺς στένευε τὴ σκέψη ἢ ὀρθόδοξη ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας, δὲν ἦταν δυνατὸν παρὰ νὰ ἀντιδράσουν κάποτε καὶ νὰ προσπαθήσουν βαθμιαῖα τουλάχιστον νὰ διορθώσουν τὶς συντελούμενες ἀδικίες καὶ καταστροφές. Ἐπρεπε νὰ σταματήσουν οἱ μεγάλες περιοδικὲς οἰκονομικὲς κρίσεις ποὺ προκαλοῦσαν τόση δυστυχία. Ἐπρεπε οἱ ἐργαζόμενοι νὰ βελτιώσουν τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας των. Ἐπρεπε ἡ πολιτικὴ δύναμη νὰ σταθῆ ψηλότερα ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς κεφαλαιοκρατίας.

Τὰ μεγάλα αὐτὰ ἠθικὰ συνθήματα τὰ διασάλπισαν πρῶτοι, ὁ πνευματικὸς κόσμος

και οι εκκλησίες. Τὸν ἀγώνα γιὰ τὴ βελτίωση τῶν ὄρων ἐργασίας τὸν διεξαγάγανε μαζί τους οἱ μεγάλες ἐργατικὲς συνομοσπονδίες, ποὺ παρ' ὄλο τὸ ἀτομικιστικὸ πνεῦμα τοῦ ἀμερικανοῦ, σιγὰ σιγὰ σχηματισθήκανε, γιὰ νὰ γίνουν, σήμερα πιά, οἱ ἰσχυρότεροι οἰκονομικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὀργανισμοὶ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Μὲ αἷμα πολὺ εἶναι ποτισμένος ὁ δρόμος τους, τὰ πρῶτα δύσκολα χρόνια, ὡς ποὺ νὰ παραδεχτῆ ἡ κοινωνία, ὅτι οἱ ἐνέργειες τῶν συνδικάτων καὶ πρὸ παντὸς οἱ ἀπεργίες, ἦταν τὰ μόνον μέσα γιὰ νὰ ἀπονεμηθῆ περισσότερη δικαιοσύνη σὲ χιλιάδες ἀδικημένους. Σήμερα οἱ δύο μεγάλες ἐργατικὲς Συνομοσπονδίες τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, ποὺ ἀσκοῦν ἕνα καθιερωμένο κοινωνικὸ λειτούργημα, ἔχουν κατορθώσει νὰ διατηροῦν σχέσεις σχετικὰ ἀγαθὲς μὲ τὸ κεφάλαιο. Ἀποτελοῦν τὴν πιὸ μεγάλη πολιτικὴ δύναμη, ποὺ κάθε κόμμα ἀγωνίζεται νὰ προσεταιρισθῆ. Χωρὶς τὴν ὑποστήριξή τους δὲν θὰ κατόρθωνε νὰ σταθῆ ὁ Φραγκλίνος Ροϋζβελτ καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ στὸ πείσμα τοῦ συντηρητικοῦ ἀμερικανικοῦ κόσμου τὴν πολιτικὴ τοῦ Νιού Ντῆλ.

Τὸ ἐργατικὸ κίνημα στὴν Ἀμερικὴ δὲν πρέπει νὰ τὸ σκέπτεται κανεὶς σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ Κράτος, ἀλλὰ σὲ μιὰ συνεργασία μαζί του, τὰ τελευταῖα τουλάχιστον εἰκοσιπέντε χρόνια. Γιατί τὸ Κράτος στὰ χρόνια αὐτά, ὄχι μόνον βελτίωσε τοὺς ὄρους τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ γενικότερα ἄλλαξε κατὰ πολὺ καὶ τὴν ὕψη τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Ὑστερα ἀπὸ τὴς ἀλλεπάλληλες κρίσεις ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἄκρατη ἐλεύθερη οἰκονομία, ἤρθε ἡ μεγάλη κρίση τοῦ 1929, ὅπου σὲ λίγες μέρες φάνηκε νὰ ἐξανεμίζεται ὄλο τὸ κινούμενο κεφάλαιο τῆς Ἀμερικῆς. Τότε ἔγινε πιά συνείδηση ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπόλυτης ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἀπεριόριστης διαθέσεώς της εἶχε ὀριστικὰ περάσει καὶ ὅτι στὴ θέση τοῦ βραδυκίνητου νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησης ἢ καὶ συνδυασμένη μὲ αὐτόν, ἔπρεπε νὰ δεσπόζῃ τὴν οἰκονομία, μιὰ ἐνιαία προγραμματίζουσα σκέψη, στὴν ὁποία ἔπρεπε οἱ ἀτομικὲς πρωτοβουλίες νὰ ὑποταχθοῦν. Φορέας αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἔγινε ὁ Φραγκλίνος Ροϋζβελτ καὶ ἕνας κύκλος θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ποὺ στὴν ρύθμιση τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων τῆς χώρας, παραμερίσανε τοὺς πρακτικοὺς καὶ τοὺς ἐπιχειρηματίες.

Οἱ Ἑνωμένες Πολιτείες ἀπὸ τὸ 1930 ἀφήνουν ὀριστικὰ πιά πίσω τους τὴν ἐλεύθερη οἰκονομία καὶ ὑποτάσσονται σιγὰ-σιγὰ σὲ ἕναν περιορισμένο καὶ μετρημένο παρεμβατισμὸ, μὲ κύριο καὶ πρῶτο σκοπὸ νὰ ἀποτρέψουν στὸ μέλλον τὴς οἰκονομικὲς κρίσεις ποὺ εἶχαν φέρεῖ τὴν χώρα στὸ χεῖλος τῆς κατάρρευσης. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἀπὸ τότε γιὰ 25 χρόνια καὶ γιὰ πρώτη φορά ὕστερα ἀπὸ 100 χρόνια, καμμιά οἰκονομικὴ κρίση δὲν παρατηρήθηκε. Ἡ πολιτεία, παρακολουθώντας τὴν κίνηση τῆς παραγωγῆς τῶν τιμῶν, τῶν ἐξαγωγῶν καὶ εἰσαγωγῶν, τὴν κίνηση τῶν κεφαλαίων, τὴ λειτουργία τῶν τραπεζῶν εἶναι σὲ θέση νὰ προβλέπῃ καὶ νὰ λαμβάνῃ μέτρα προνοίας ποὺ ρυθμίζουν τὴν παραγωγή καὶ ἀποτρέπουν τὴς ἀπότομες μεταπτώσεις τῆς ζήτησης καὶ τῆς προσφορᾶς καὶ ἔχει πιά, σὲ κάθε ἐμφάνιση τέτοιου κινδύνου, τὴν ἀπὸ τὴν κοινὴ συνείδηση ἀναγνωρισμένη ἐξουσία νὰ ἐπεμβαίῃ καὶ νὰ ρυθμίζῃ τὰ πράγματα, ἐνῶ ἄλλοτε μιὰ τέτοια ρύθμιση θὰ θεωροῦνταν εἴτε ἱεροσυλία εἴτε καὶ ἀνοησία.

Μαζί ὅμως μὲ τὸ μεγάλο τοῦτο ἐπίτευγμα ἡ πολιτεία βοήθησε νὰ ἀνεβῆ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο τῆς ἐργατικῆς ταξῆς καὶ νὰ τὸ καταστήσῃ τὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὰ βιοτικὰ ἐπίπεδα ὄλων τῶν ἐργατῶν τοῦ κόσμου. Ὁ ἐργάτης σήμερα στὴν Ἀμερικὴ συμμετέχει ὄλο καὶ περισσότερο καὶ, κατὰ ἕνα μέτρο ἐξαιρετικὰ μεγάλο, συγκριτικὰ μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ κριτήρια, στὴν εὐφορία τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας.

Βέβαια ὄλα αὐτὰ δὲν τὰ κατορθώνει ὁ συνδικαλισμὸς καὶ τὸ παρεμβατικὸ κράτος μόνον χάρις στὰ ἐφαρμοζόμενα συστήματα. Κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὀργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ὑπάρχει ὁ τεράστιος πλοῦτος τῆς ἀμερικανικῆς γῆς, ὑπάρχουν οἱ ἀπειρόμορφες τεχνικὲς ἱκανότητες ποὺ διαθέτουν οἱ ἀμερικανοὶ ἢ ποὺ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα προσπαθοῦν νὰ προσελκύσουν ἀπὸ ὄλες τῆς χώρας τοῦ κόσμου, ὑπάρχει τὸ γενικὸ ὕψηλὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ, ὑπάρχουν οἱ ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὲς γεωγραφικὲς συνθῆκες. Καὶ τὸν μὲν τεχνικὸν ὀπλισμὸ καὶ τὴν παιδεία τὴς βοηθάει τὸ Κράτος ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα, τὰ:

φυσικά πλεονεκτήματα ἀπλῶς φροντίζει νὰ συμβάλῃ στὴν ἐκμεταλλευσή τους. Νὰ μὴ λησμονοῦμε ὅμως πὼς καὶ ἄλλες χῶρες ἔχουν ἐξ ἴσου πλούσια ἐδάφη, ἴσως καὶ πλουσιότερα· δὲν κατόρθωσαν ὅμως παρὰ ἐλάχιστα, διότι ἔλειψαν οἱ ἄλλοι παράγοντες, ποὺ προσφέρει ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἱκανότητα τῶν ἀτόμων καὶ τῆς δλότητας.

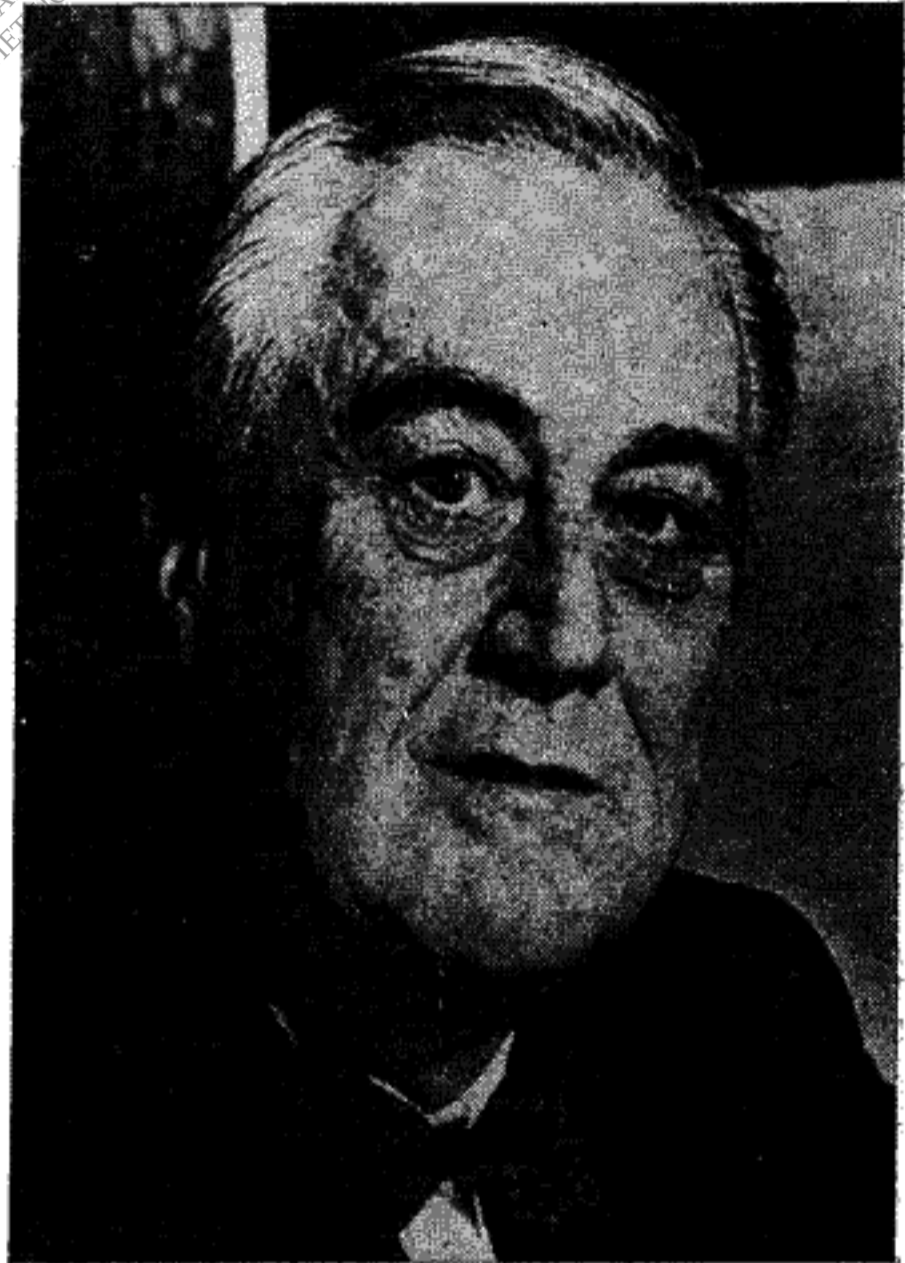
Σήμερα ἐνῶ ἡ γενικὴ εὐημερία ἔχει αὐξήσει, λιγότεψαν οἱ μεγαστάνες τοῦ πλοῦτου καὶ ὅσοι ὑπάρχουν, πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὸ νὰ διαθέτουν τὴ δύναμη ποὺ εἶχαν οἱ ὅμοιοί τους πρὶν ἀπὸ 40 χρόνια. Λιγότεψαν παράλληλα καὶ οἱ προλετάριοι, ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μέσα στὴ φτώχια καὶ τὴν ἀπαθλίωση. Μία μία γκρεμίζονται οἱ βρωμερές καὶ ἀνθυγιεινὲς συνοικίες ὅπου ζοῦσαν λίγα χρόνια πρὶν οἱ ἐργάτες καὶ τὶς ἀντικαθιστοῦν ἐργατικὲς πολυκατοικίες ποὺ θὰ ζήλευε ὁ εὐρωπαῖος μικροαστός. Στὴν ὑπαιθρο, τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικό, δὲν συναντᾶς τὸν εἰδικὸ τύπο τοῦ χωρικοῦ ποὺ βρίσκεις σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη. Ὁ ἀγρότης στὴν Ἀμερικὴ ἔχει τὸν τύπο τοῦ ἀστοῦ· τὸ σπίτι του εἶναι σὰν τὰ σπίτια τῶν ἀστῶν, γίνεταὶ σὰν ἀστὸς καὶ ἔχει τὶς ἴδιες ἀπολαύσεις. Ἔτσι καὶ στὴν ὑπαιθρο δὲ συναντᾶς μιὰ τάξη ἀδικημένων καὶ θασανισμένων ποὺ ζοῦν μὲ τὴν πικρία τῆς κατωτερότητας. Στὴ θέση τῶν ὑπερπλούσιων ποὺ ἐλαττώνει ἡ νέα μορφή τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ βαρύτερη προοδευτικὴ φορολογία καὶ στὴ θέση τῶν προλεταρίων τῶν πόλεων ποὺ ὀλοένα μειώνονται, ἔχει σχηματισθῆ καὶ πηγαίνει αὐξάνοντας μιὰ τεραστία τάξη μικροαστῶν ποὺ ἰσοπεδώνει οἰκονομικὰ τὸ μεγαλείτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν ἓνα εἰσόδημα γύρω στὰ 300 δολλάρια τὸ μῆνα, μὲ τὰ ὅποια μποροῦν εὐκόλα νὰ ἀποκτήσουν μιὰ κατοικία μὲ ὅλες τὶς ἀνέσεις ποὺ προσφέρει ὁ ἠλεκτρισμός, μιὰ ἀσφάλεια ζωῆς καὶ υγείας, τὴν ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν, καὶ φυσικὰ τὸ ἀπαραίτητο αὐτοκίνητο καὶ τὶς ἀπαραίτητες ἀθλητικὲς διασκέδασεις. Σὲ αὐτὴν τὴν τάξη ἀνήκουν ἐκτὸς τῶν περισσότερων χωρικῶν καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τῆς βιομηχανίας, οἱ μικρέμποροι, οἱ δάσκαλοι, ἄνθρωποι ποὺ στὴν Εὐρώπη ἀνήκουν σὲ δοκιμαζόμενες τάξεις. Ἔτσι ἓνα οἰκονομικὸ καθεστῶς ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν πιδὲ μεγάλη ἀνισότητα, σήμερα τείνει νὰ διαπλάσῃ μιὰ κοινωνία ὅπου ἐλάχιστα εἶναι οἱ πολὺ πλούσιοι, λίγοι ἀναλόγως καὶ οἱ ἀληθινοὶ προλετάριοι καὶ ὅπου συντριπτικὰ πλειοψηφοῦν οἱ μέσοι, ποὺ ζοῦν ἀπλὰ ἀλλὰ ἀνετα καὶ χωρὶς τὴν πικρία ποὺ ξεθεμελιώνει τὶς κοινωνίες. Μὲ αὐτὰ ὅλα δὲ θέλομε νὰ ποῦμε πὼς ἔχει ἐκλείψει ἡ κοινωνικὴ ἀδικία στὴν Ἀμερικὴ. Σημειώνομε μόνο τὰ περιορισμένα ὄρια τῆς· σημειώνομε τὴν αὐξηση τῆς κοινωνικῆς ἰσότητας τῆς πλειοψηφίας σὲ ἓνα πάντα ὑψηλότερο βιοτικὸ ἐπίπεδο.

Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος λόγος ποὺ ἐξηγεῖ γιατί σὲ μιὰ χώρα μὲ τέτοια βιομηχανία δὲν μπόρεσε ὡς τὰ σήμερα νὰ σχηματισθῆ ἓνα σοβαρὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα καὶ ὅπου ὁ κομμουνισμὸς εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτος. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄλλος λόγος ποὺ ἐξηγεῖ αὐτὸ τὸ γεγονός: εἶναι ὅτι ὁ πλοῦτος στὴν Ἀμερικὴ ἀλλάζει ἀδιάκοπα χέρια μὲ γοργὸ ρυθμὸ καὶ ἔτσι ἔχει κάθε ἐργαζόμενος τὴν ἐλπίδα νὰ ἀνεβῆ ψηλότερα. Πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν εἶναι τόσο οἱ πλούσιοι τῆς πρώτης γενεᾶς. Βάσιμα ζῆ ὁ ἀμερικανὸς μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ πλουτισμοῦ μέσα στὸ σημερινὸ οἰκονομικὸ σύστημα, ὅπου παρ' ὅλες τὶς πολιτικὰς παρεμβάσεις, μένει ἀκλόνητη ἡ παλαιὰ ὀρθόδοξη ἔννοια τῆς ἱερῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ σοσιαλισμοὶ δὲ συμβιδάζονται μὲ ἓνα τέτοιο κλίμα ἐλπίδας καὶ αἰσιοδοξίας. Μὲ τὰ δεδομένα αὐτὰ καὶ μὲ ἓνα κράτος ποὺ δὲ διστάζει νὰ παρεμβῆ γιὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὶς κρίσεις καὶ τὶς ὑπερθασίες μιᾶς ἐλεύθερης οἰκονομίας, μὲ τὴν προϊοῦσα δημιουργία μιᾶς μεγάλης μέσης τάξης, ὅπου βασιλεύει ἡ ἰσότητα καὶ σχεδὸν ἡ ὁμοιότητα, ἀνατρεπτικὲς διαθέσεις καὶ ριζοσπαστικὲς μεταρρυθμίσεις δὲ βρίσκουν πρόσφορο ἔδαφος.

Ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο ἀποτελεῖ ἐμπόδιο στὴν ἐκκόλαψη σοσιαλιστικῶν κινήματων: εἶναι ἡ ταυτότητα νοοτροπίας τοῦ φτωχοῦ καὶ τοῦ πλουσίου. Μπορεῖ ὁ φτωχὸς νὰ μὴν ἔχει ὠραῖο σπίτι καὶ καινούργιο αὐτοκίνητο ὅπως ὁ πλούσιος, ἀλλὰ διασκεδάζουν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, τρῶν σχεδὸν τὰ ἴδια φαγητά, συχνὰ στὰ ἴδια ἐστιατόρια. Δὲν ὑπάρχουν, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἀνάμεσα στὶς οἰκονομικὲς τάξεις τὰ στεγανὰ ἐκεῖνα χωρίσματα στὴν ψυχολογία, στὰ ἐνδιαφέροντα καὶ στοὺς τρόπους τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Αυτός είναι ο δρόμος πρὸς τὴν οικονομικὴν ἰσότητα ποὺ πορεύεται ὁ ἀμερικανός, ἓνας δρόμος ὁμαλὸς καὶ ἀσφαλής, ποὺ βέβαια μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ μόνο ἐκεῖ ὅπου πολλὰς προσωπικὰς ἀρετὰς ὑποβαστάζονται ἀπὸ μεγάλο φυσικὸ πλοῦτο.

Τὸ 1952, μετὰ τὴν νίκη τῶν ρεπουμπλικάνων, δόθηκε ἡ ἐντύπωση ὅτι ὁ ἀμερικανικός λαὸς ἀποδοκίμαξε τὴν παρεμβατικὴ πολιτικὴ τοῦ Νιού Ντῆλ, χάρις στὴν ὁποία κατὰ μεγάλο μέρος ὅλη αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη σταθεροποιήθηκε καὶ ὅτι νοστάλγησε τὴν ἐποχὴ μιᾶς κρατικὰ πρὸ ἀδέσμευτης οικονομίας· ὅτι νοστάλγησε τὴν νοστροπία τοῦ «μπίζνεσμεν» καὶ βαρέθηκε τὴν ἐκλογικευμένη ὀργανωμένη μορφή τῆς οικονομικῆς ζωῆς ποὺ ὑποστηρίζανε καθηγητὲς ποὺ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς πολιτικῆς εἶχε συγκεντρώσει γύρω του ὁ Ροῦζβελτ καὶ τὸ δημοκρατικὸ Κόμμα. "Ἴσως σὲ μιὰ ὀρισμένη τάξη, ἐκείνη ποὺ διαθέτει καὶ τὸν τύπο, νὰ πρυτάνευαν τέτοιες σκέψεις. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀποδείχτηκαν ἀνώτερα ἀπὸ τίς τέτοιες ἀνεδαφικὰς διαθέσεις. Τὸ ρεπουμπλικανικὸ κόμμα ἔφερε μὲν στὴν Κυβέρνηση μερικὸς μεγαλοεπιχειρηματίες καὶ ἔδιωξε μερικὸς θεωρητικὸς τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα τῆς ἐκτέλεσης τῶν ἐπαγγελιῶν ἐλάχιστα πραγματοποιήσε. "Ἐμεινε καὶ αὐτὸ ἀναγκαστικὰ δεμένο στὸν τύπο τῆς οικονομίας, τὸ μίκτο, τὸ μετρημένα παρεμβατικὸ τοῦ Νιού Ντῆλ καὶ στάθηκε ἐκεῖ, γιὰ νὰ χάσῃ σὲ λίγο καὶ τὴν πλειοψηφία στὰ Νομοθετικὰ Σώματα. "Ἔτσι μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ πῶς ὁ δρόμος ποὺ πορεύεται ἡ Ἀμερικὴ ἀπὸ τὸ 1930 δὲν πρόκειται νὰ ἀνακοπῆ· ἓνας δρόμος ποὺ ἀνήκει μόνο σὲ αὐτὴ τὴν χώρα, καὶ ποὺ ὁδηγεῖ εὐκολώτερα καὶ ὁμαλότερα πρὸς πάντα μιὰ μεγαλείτερη κοινωνικὴ δικαιοσύνη.

Φραγκλῖνος Ροῦζβελτ
Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν (1933 - 1945).

XV. Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Παντοῦ καὶ πάντα ὁ οικονομικὸς παράγων προσδιόριζε τὴν κοινωνικὴν ἱεραρχία· ἀλλὰ διασταυρώνονταν ὁ προσδιορισμὸς αὐτὸς ἀπὸ ἄλλους παράγοντες, λ.χ. τῆς καταγωγῆς ἢ τῆς θρησκευτικῆς τάξης. Αὐτὸ κατὰ κάποιον μέτρο συμβαίνει ἀκόμα σήμερον στὴν Εὐρώπη, ἐνῶ στὸν Νέον Κόσμον, τὸν οικονομικὸ προσδιορισμὸν τὸν ἀλλοιώνει κάπως μόνο ἡ τοποθέτηση τοῦ ἀτόμου στὸν κρατικὸ μηχανισμό. "Ὅταν ἀσκεῖς ἓνα πολιτικὸν λειτουργήμα, ὅταν εἶσαι «ἀρχων», εἶσαι πάντα κάτι ξεχωριστό, κάτι σεβαστό. Ὁ σεβασμὸς αὐτὸς ἐκδηλώνεται χωρὶς ἐθιμοτυπίες, ἀλλὰ εἶναι ἴσως βαθύτερος ἀπὸ τὸ συχνὰ φαινομενικὸν σεβασμὸν ποὺ στὸν παλιὸν κόσμον ἐκδηλώνεται μετὰ ἐξωτερικοὺς τύπους καὶ δὲν ἔχει ρίζες μέσα στὴν ψυχὴ. Φαντάζομαι πῶς οἱ ῥωμαῖοι, στὰ καλὰ χρόνια τῆς δημοκρατίας, θὰ σέβονταν ἔτσι.

τοὺς ἄρχοντες των. Χρειάζεται γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ἓνα τέτοιο αἶσθημα κάποια μυστικὴ πίστη στὴν ἀξία τῆς πλειοψηφίας, τῆς λαϊκῆς ψήφου καὶ γενικὰ τῆς δημοκρατικῆς διακυβέρνησης· πίστη ποὺ ἔχει σχεδὸν ἐξαφανίσει στὴν Εὐρώπη ἢ κριτικὴ σκέψη.

Ὁ ἀμερικανὸς δὲ σέβεται μόνο τοὺς ἄρχοντες τῶν ἀνωτάτων βαθμίδων. Σέβεται κάθε ἓναν στὸν ὅποιο ἢ ψήφος τῶν συμπολιτῶν του ἀνέθεσε κάποιο κοινωνικὸ λειτούργημα, κάποιο μόνιο ἐξουσίας. Μόλις ὁ γείτονάς σου ἐκλεγῆ, πάρῃ αὐτὸ τὸ θεῖο χρῖσμα ποὺ προσνέμει ἢ κυρίαρχη θέληση τοῦ λαοῦ, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ φορέσῃ στολὴ ἢ παράσημα γιὰ νὰ φαντάξῃ στὰ μάτια σου σπουδαῖος. Ἐνας ἀόρατος φωτοστέφανος τὸν στεφανώνει· εἶναι μιὰ ἐνσάρκωση τῆς πολιτείας, εἶναι ὁ ἄρχων. Ὅτι τὰ συναισθήματα αὐτὰ βοηθοῦν στὴ στερεότητα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτειακῆς τάξης, αὐτὸ εἶναι φανερό.

XVI. Η ΠΑΙΔΕΙΑ

Ὅπως καὶ ἄλλοι, προσδιορίζει καὶ στὴν Ἀμερικὴ τὴν κοινωνικὴ θέση τοῦ ἀτόμου καὶ ὁ παράγων τῆς μόρφωσης. Ἀλλὰ ἡ μόρφωση ἐκτιμιέται πρὸ παντὸς κατὰ τὴν χρησιμότητά της. Ἡ μόρφωση ποὺ ἀποβλέπει κατὰ πρῶτο λόγον στὴν ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, στὴ γνώση γιὰ τὴ γνώση, δὲ σὲ ἐξυψώνει κοινωνικά· ἐνῶ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀξία τοῦ ἀτόμου ποὺ χάρις στὴ μόρφωσή του μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα χρήσιμο ἔργο. Ἔτσι ἡ ἀξία τῆς μόρφωσης κρίνεται ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀποτελέσματα.

Ὅταν συμβαίνει ἡ μόρφωση νὰ ἔχῃ πρακτικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ ἀπώτερα μόνο καὶ ἔμμεσα, τότε ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐκτιμιέται λιγότερο καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴν κατέχουν δὲν ἀποκτοῦν στὴν κοινωνικὴν ἱεραρχία τὴν θέσιν ποὺ τοὺς προσήκει. Γι' αὐτὸ, κατὰ κανόνα, ἡ μόρφωση μόνο ὅπου συνδυάζεται στενότερα μὲ τὸ ἀμέσως χρήσιμο, μὲ κάτι ποὺ φέρνει ἄμεσα οἰκονομικὰ ἢ πολιτικὰ πλεονεκτήματα ἐξυψώνει κοινωνικά τὸ ἄτομο.

Ἀπὸ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ χρησιμοθηρικὸ, τὸ πρακτικὸ, εἶναι ἐπηρεασμένη καὶ ἡ παιδεία γενικὰ στὴν Ἀμερικὴ. Θὰ ἦταν λάθος νὰ νομισθῆ πὼς αὐτὴ ἡ διαφορετικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴ μόρφωση σημαίνει ὑποτίμηση τῆς παιδείας. Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τί δαπανοῦν οἱ πολιτείες καὶ ἡ ὁμοσπονδιακὴ Κυβέρνηση, καθὼς καὶ οἱ ὀργανισμοὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως γιὰ τὴν παιδεία, στὸ ἀντίθετο συμπέρασμα θὰ πρέπει νὰ καταλήξωμε. Τὸ ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν θυσιῶν εἶναι ὅτι ὄχι μόνο δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἀναλφάβητισμός, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ μέσος ὅρος τῆς μόρφωσης ὄλου τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ὑψηλός. Γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα πρέπει νὰ λάβωμε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἀνθρώπινο ὄλικὸ ποὺ προσφέρονταν. Ἐνας κόσμος «σκαπανέων» ποὺ ζοῦσαν σκορπισμένοι σὲ ἀπέραντες ἐκτάσεις ἔτσι ποὺ τὸ σχολεῖο νὰ εἶναι πολὺ συχνὰ ἀπρόσιτο. Δάσκαλος ἦταν συνήθως ὁ πατέρας τὸ βράδι μετὰ τὴ δουλειά του ἢ ἡ μητέρα· καὶ βιβλίον ἦταν ἓνα· πρῶτο ἀλφαριθμικὸ καὶ μοναδικὸ ἀργότερα ἀνάγνωσμα, ἢ Ἀγία Γραφή. Σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο ἀργότερα προστίθεται τὸ πλῆθος τῶν μεταναστῶν ποὺ ἔχει σταχυολογηθῆ ἀπὸ τὰ χαμηλότερα στρώματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Οἱ περισσότεροι μάλιστα μετανάστες, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ νότιες εὐρωπαϊκῆς ἢ ἀπὸ ἀσιατικῆς χῶρες ἦταν τελείως ἀγράμματοι. Αὐτὸ τὸ δυσμεταχειρίστο ὄλικὸ ἀνέλαβε τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ νὰ διαπλάσῃ τὸ σχολεῖο.

Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευση βαστάει ἕξ χρονία συνήθως· σὲ ὠρισμένες πολιτείες φθάνει τὰ ὀκτώ. Τὰ παιδιὰ ὅμως σπάνια διακόπτουν σπουδὲς πρὶν ἀπὸ τὰ 16 χρονία τους. Τὸ 36% τῶν παιδιῶν ποὺ τελειώνουν τὸ δημοτικὸ πηγαίνουν καὶ στὸ κολλέγιο ἢ σὲ μέσες ἐπαγγελματικὲς σχολές. Καὶ πάλι ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ συμπληρώνουν τίς σχολές μέσης παιδείας τὰ μισὰ περίπου φοιτοῦν καὶ στὸ Πανεπιστήμιο. Κατ' ἕκτασιν ἔχει ἡ ἀμερικανικὴ παιδεία καλὲς ἐπιδόσεις.

Τὸ χρησιμοθηρικὸ ὅμως ἰδανικὸ ποὺ τὴν προσδιορίζει, τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν οὐμανιστικὴ μόρφωση, πού, λίγο ἢ πολὺ, ἐπιδιώκει στὴν Εὐρώπῃ ἢ μέση παιδεία, καὶ τὴν ἀπρώχνει πρὸς τὴ μεγάλη ἐξειδίκευση, τὴ μεγάλη ἐλευθερία ἐκλογῆς τῶν θεμάτων μελέτης καὶ τὸν ἐντονο ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμό. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στροφή προκύπτουν ὀρι-

σμένα πλεονεκτήματα, αλλά δημιουργούνται και όρισμένα κενά που παρακολουθούν ύστερα τον άμερικανό σε όλη τή ζωή του. 'Η αλήθεια είναι πως άμα ή μέση παιδεία παίρνει τέτοιαν έκταση, είναι μοιραίο να παύη να είναι ούμανιστική' και είναι επίσης φυσικό το επίπεδό της να γίνεται χαμηλότερο. 'Η γυμνασιακή παιδεία στην 'Αμερική δεν ύψώθηκε, ακριβώς διότι πήρε τέτοια έκταση' ή δημοκρατικότητά της είναι ή αίτία του σχετικά χαμηλού επιπέδου της. Οί πανεπιστημιακοί όλοένα και περισσότερο παραπονιούνται για το μορφωτικό επίπεδο με το όποιο έρχονται προικισμένοι οί φοιτητές από τή μέση παιδεία. 'Τά προπαρασκευαστικά πανεπιστημιακά χρόνια δαπανώνται κατά πολύ στη διάρθωση αὐτῆς τῆς αδυναμίας.

'Αλλά αν ή μέση παιδεία στην 'Αμερική ύστερεί στην παροχή θεωρητικῶν γνώσεων, είναι άξια ιδιαίτερης προσοχῆς εκεί που επιδίδεται στην επαγγελματική εξειδίκευση και πρό παντός στη διάπλαση χαρακτήρων. 'Ο άπόφοιτος μιᾶς μέσης σχολῆς έχει τά έφόδια για κάποια εξειδικευμένη εργασία και δεν κινδυνεύει να περιπλανᾶται άεργος, όπως οί δικοί μας γυμνασιόπαιδες, που είναι και για το επάγγελμα άχρηστοι και για το Πανεπιστήμιο άπαρασκευοί. 'Εκείνο όμως που πρό παντός άποκομίζει το άμερικανόπαιδο από το σχολείο και τῆς στοιχειώδους και μέσης παιδείας είναι ένα όρισμένο ήθος. Και με τή διδασκαλία και με τήν πράξη, μέσα στην σχολική κοινότητα, που είναι σχεδόν πάντα ένας άληθινός ζωντανός οργανισμός, μιᾶ πολιτεία σε μικρογραφία, μαθαίνει το παιδί τις άρετές που θά τον καταστήσουν έναν χρήσιμο πολίτη, έναν άνθρωπο που σε κάθε περίπτωση θά είναι σε θέση να προσφέρη ύπηρεσίες στην όλότητα. 'Εξαιρετικά διδακτικό για μᾶς θά ήταν να προσέχαμε τά βιβλία για τήν 'Αγωγή του Πολίτη, ένα μάθημα που έχει στο άμερικανικό σχολείο, τῆς δημοτικῆς και τῆς μέσης παιδείας, πρωταρχική σημασία και που δυστυχώς στον τόπο μας, όχι μόνο δε διδάσκεται σχεδόν διόλου, αλλά και περιφρονείται από πολλούς εκπαιδευτικούς μας. 'Ο άμερικανός φαίνεται πως έχει νιώσει ότι ή δημοκρατία για να ύπάρξη, προϋποθέτει σε κάθε πολίτη όρισμένα έφόδια γνώσεων και ήθους και προσπαθεῖ να τά παράσχη, πιστεύοντας πως ό χρόνος που ξοδεύεται γι' αὐτή τή μάθηση αξίζει να αφαιρεθῆ από κάθε άλλο είδος παιδείας. 'Εμεῖς πιστεύομε πως καμμιά μορφή παιδείας δεν είναι προσφορώτερη για τή μόρφωση του πολιτικού ήθους από τήν ούμανιστική' και έχομε βέβαια δίκαιο σε αὐτό, με τή διαφορά ότι για να μπορέση ή μελέτη του Κρίτωνα και του Γοργία να έμφυσήσουν ζωντανά πολιτικά και ήθικά διδάγματα στο παιδί, πρέπει το επίπεδο τῆς διδασκαλίας να ξεπερνᾶ κατά πολύ τις συνηθισμένες δυνατότητες και τῶν μαθητῶν και τῶν δασκάλων και έδω και ίσως σχεδόν παντού.

Δεν πρέπει να νομισθῆ πως οί εκπαιδευτικοί τῆς 'Αμερικῆς, επειδή τά σχολεία τους άποδίδουν στον επαγγελματικό και στον ήθικό τομέα, είναι γενικά έκανοποιημένοι. Κάθε μέρα περισσότερο συνειδητοποιοῦν τις άτέλειες τῆς εκπαίδευσῆς των. Πολλοί άποδίδουν τις αδυναμίες της στο γνωστικό τομέα, σε κάποια χαλαρότητα τῆς πειθαρχίας, στην όποια ό μαθητής πρέπει να ύποβάλλεται, όσο και αν έχουν άξια οί προτιμήσεις του και ή έλεύθερη ανάπτυξη τῆς προσωπικότητάς του. 'Η παιδαγωγική αὐτή τροπή όφείλεται κατά μέγα μέρος σε μιᾶ παρερμηνεία τῶν θεωριῶν του Ντιούι, που άσφαλώς έπηρέασε περισσότερο από κάθε άλλον το άμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Σήμερα πρέπει να διαπιστώση κανείς τήν άρχή κάποιας αντίδρασης κατά τῶν έπιρροῶν αὐτῶν' δεν μπορεί παρά να είναι αισιόδοξος για τά άποτελέσματά της.

Οί χαρακτηρισμοί που δώσαμε για τή μέση παιδεία μπορούν *mutatis mutandis* να ισχύσουν και για τά Πανεπιστήμια. Και εκεί βασιλεύει το δημοκρατικό ήθος κάποτε ως τήν ύπερβολή' επικρατεῖ και εκεί το πνεῦμα τῆς διασποράς τῶν σπουδῶν στα πρώτα, συνήθως τρία, προπαρασκευαστικά χρόνια και το πνεῦμα τῆς άκρας εξειδίκευσης στα έπόμενα χρόνια, στα χρόνια τῶν *graduate studies*.

'Η 'Αμερική τώρα μόλις αρχίζει να δημιουργῆ τις προϋποθέσεις που στηρίζουν τις μεγάλες πνευματικές παραδόσεις. Λείπει το ιστορικό βάθος' λείπουν οί θεωρητικές άξίες που συνθέτουν το πνεῦμα' λείπουν, όχι τόσο ως γνώση όσο ως βίωμα' δεν συγκινοῦν τους περισσότερους νέους, ούτε και τους περισσότερους καθηγητές. Στη Γαλλία σε

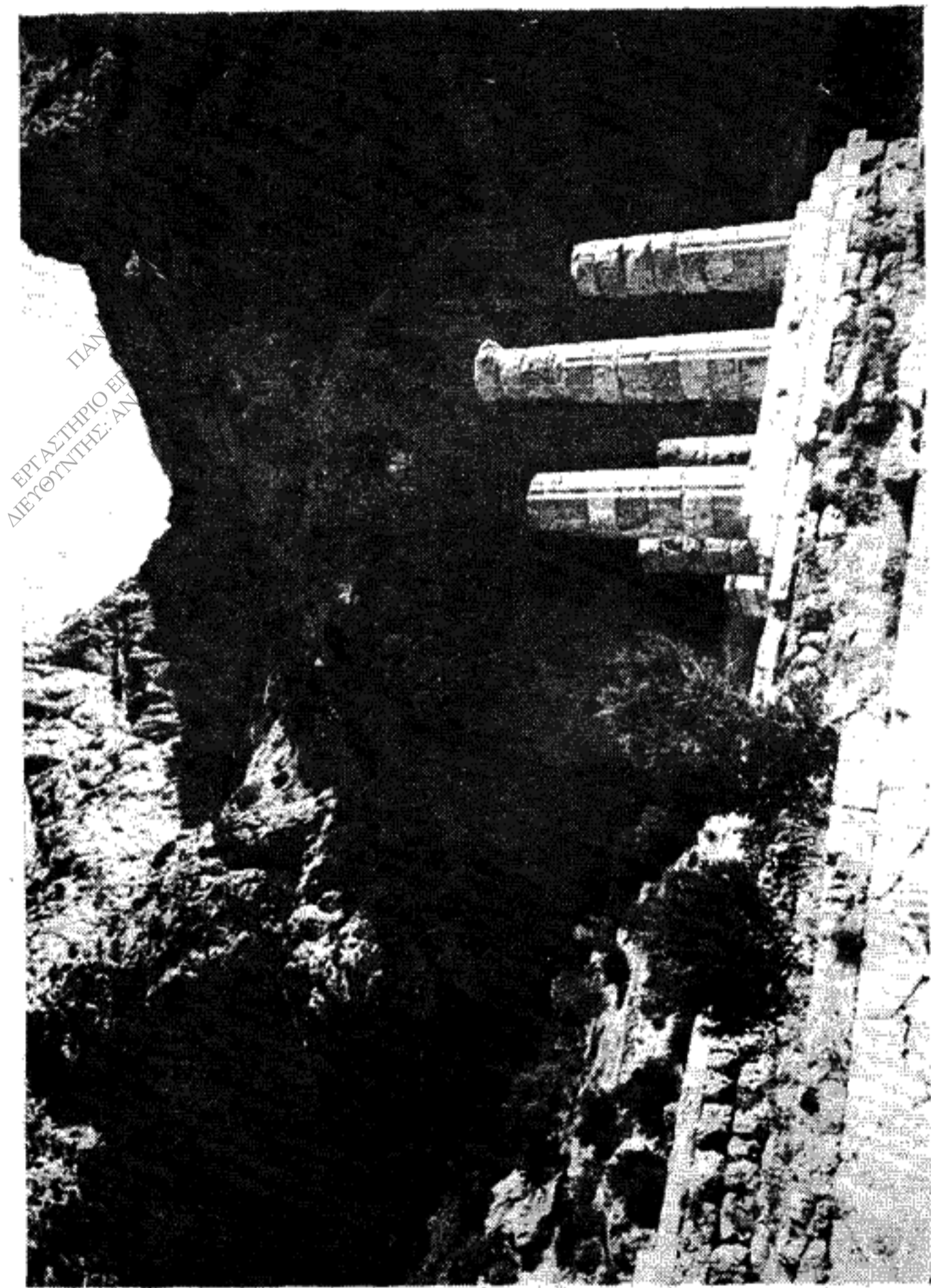
κάθε αἴθουσα παραδόσεων, πίσω ἀπὸ κάθε σκέψη, πίσω ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ νομικοῦ, τοῦ γιατροῦ, τοῦ φυσικοῦ, αἰσθάνεσαι νὰ ζῆ ὁ Ντεκάρτ σὰν μιὰ μόνιμη κατηγορία τοῦ λόγου· ἀλλοῦ αἰσθάνεσαι τὸ Ρακίνα ἢ τὸν Μονταίν ἢ τὸν Πατσάλ, Στὴ Γερμανία ὅποιον ἀξιοδάσκαλο καὶ ν' ἀκούσης, ἀκούς, κρυμμένο πίσω ἀπὸ τὸ λόγο του, τὸ λόγο τοῦ Κάντ, τοῦ Χέγκελ, τοῦ Γλαίτε, τοῦ Νίτσε, τοῦ Χέρντερ ἢ τοῦ Σίλλερ. Ὅσοι ἐζησαν στὸ Ὁξφορντ ἢ στὸ Καίμπριτζ πόσα δὲν ἔχουν νὰ ποῦν γιὰ τὴν πνευματικότητα ποὺ εἶναι διάχυτη μέσα στὰ ἀρχαῖα κτίρια τῶν κολλεγίων τους; Τέτοια ἀτμόσφαιρα, τέτοιο φόντο σὲ κάθε ἐκδήλωση πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας δὲν πρέπει νὰ τὴ περιμένουμε σὲ μιὰν ἀκόμα ἀμορφη στὸν πνευματικὸ τομέα χώρα. Δὲν εἶναι ἀπορο γι' αὐτό, ἂν, ὅσοι γερμανοὶ καθηγητές, διωγμένοι ἀπὸ τὴν παραφροσύνη τοῦ χιτλερισμοῦ, βρῆκαν ἐκεῖ καταφύγιο, αἰσθάνονται μέσα στὰ ἀμερικανικὰ Πανεπιστήμια σὰν ἐξόριστοι.

Ἄλλὰ οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἐξόριστοι τοῦ πνεύματος σπεύδουν νὰ τονίσουν πὼς ἂν οἱ πνευματικὲς, οἱ θεωρητικὲς ἀξίες εἶναι τόσο ἀσθενικὲς μέσα στὸ νέο κόσμο, οἱ ἠθικὲς καὶ οἱ πολιτικὲς εἶναι ἀντίθετα ὀλοζώντανες καὶ ὑψηλές. Ὁ σεβασμὸς τοῦ πνεύματος καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν μποροῦν ἀκόμα παρὰ μόνο ἐξωτερικὰ νὰ τὸ πλησιάσουν, ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καὶ τῆς ἐρευνας, ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη, ἡ ἀπλότητα, ὄχι μόνο στοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐσωτερικὴ κίνηση τῆς ψυχῆς, σὲ ὅλα αὐτὰ οἱ ἀμερικανοὶ ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων ἢ συμβαδίζουν ἢ καὶ συχνὰ προβαδίζουν ἀπὸ τοὺς εὐρωπαίους. Οἱ ἐξόριστοι τῆς παλαιᾶς Γερμανίας αἰσθάνθηκαν, παρ' ὅλη τὴν πνευματικὴ τους ἀπομόνωση, ψυχικὴ θαλπωρὴ μέσα στὴν ἀμερικανικὴ πανεπιστημιακὴ οἰκογένεια· ἐκτὸς τοῦ ὅτι πολλὰ καὶ σπουδαῖα διδάχτηκαν στὸν τομέα τοῦ ἠθους καὶ τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς.

Θὰ ἀδικούσαμε τὴ μορφωτικὴ προσπάθεια τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας ἂν παραλείπαμε νὰ τονίσουμε τὴν ἔκταση ποὺ ἔχει ἡ ἐξωσχολικὴ ἀγωγή. Τὰ «κυριακάτικα σχολεῖα», ποὺ ἀνταποκρίνονται στὰ δικὰ μας κατηχητικά, εἶναι θεσμὸς γενικὰ καθιερωμένος καὶ δὲ νοεῖται ἐκκλησία χωρὶς κατηχητικὸ σχολεῖο. Γιὰ τὰ παιδιά ποὺ μετὰ τὰ δεκατέσσερα διακόψανε τὶς σπουδὲς τους καὶ συνήθως ἐργάζονται, τὰ κατηχητικὰ ὀργανώνουν ἰδιαίτερες τάξεις, ὥστε κάποια μορφωτικὴ προσπάθεια νὰ συνεχίζεται καὶ γι' αὐτά.

Ἀκόμη μεγαλύτερη σημασία γιὰ τὴν ἐξωσχολικὴν ἀγωγή, γενικὰ γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ, ἔχουν οἱ δημόσιες δανειστικὲς βιβλιοθηκὲς, ποὺ βρίσκεις σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὶς μικρὲς ἀκόμη, ποὺ δὲν ἀριθμοῦν περισσότερους ἀπὸ 5000 κατοίκους. Οἱ ἀμερικανοὶ διαβάζουν πολύ. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν περισσότερων σὲ ἐξοχὲς τοὺς ἀπομονώνει καὶ τοὺς ὠθεῖ πρὸς τὴ συγκέντρωση. Ἐχουν ὥρες ἀρκετὲς ὅπου κλεισμένοι στὸ σπῆτι τους μποροῦν νὰ διαβάσουν· καὶ τὸ περίεργο εἶναι ὅτι δὲ διαβάζουν μόνο τὶς συνήθως κακὲς ἐφημερίδες καὶ τὰ ἀκόμη χειρότερα περιοδικὰ τους ἀλλὰ καὶ σοβαρὰ βιβλία. Ὑποπεύομαι πὼς ἡ ἔλλειψη προϋποθέσεων δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ καταλαβαίνουν· πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ διαβάζουν, ἰδιαίτερα ὅταν ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ στὶς ἀξίες ποὺ ἔχει δημιουργήσει· ἀλλὰ ὑπάρχει πολλὴ καλὴ θέληση ποὺ μετὰ χρόνια θὰ φέρη καὶ τὴν πληρέστερη κατανόηση. Ἡ ὀργάνωση τῶν βιβλιοθηκῶν αὐτῶν ἔπρεπε νὰ γίνη τὸ πρότυπο γιὰ τὴν ἀνάλογη ὀργάνωση βιβλιοθηκῶν στὶς μικρὲς ἐπαρχιακὲς πόλεις τοῦ τόπου μας.

Ὁ μεγάλος ἐχθρὸς τῆς ἀνάγνωσης καὶ τοῦ ἀνώτερου ἠθους στὴν Ἀμερικὴ εἶναι τὸ ραδιόφωνο καὶ κυρίως ἡ τηλεόραση. Καὶ τὰ δύο εἶναι ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ στηρίζονται στὰ γούστα τοῦ πολλοῦ κοινοῦ. Καμμιά ἀπὸ αὐτὲς δὲ ζητᾶ συνδρομὲς ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς· ζεῖν ὅλες ἀπὸ τὶς διαφημίσεις· καὶ τὶς διαφημίσεις τὶς παίρνουν τὰ δίκτυα ποὺ ἔχουν περισσότερους ἀκροατὲς. Ἔτσι χωρὶς καμμιάν ἐκπολιτιστικὴ καὶ μορφωτικὴ πολιτικὴ, τὰ μέσα αὐτὰ ἐπικοινωνίας δουλεύουν στῆς μεγάλῃς μάζας τὸ κακὸ γούστο καὶ τὴν προστυχιά. Πρὸ παντὸς γιὰ τὰ παιδιά ἡ τηλεόραση εἶναι πολλὲς φορές καταστρεπτικὴ. Ἄλλοτε, ὅταν δὲν εἶχαν νὰ μελετήσουν, βγαίναν στὸν καθαρὸν ἀέρα καὶ κάναν σπόρ· τώρα οὔτε τὰ μαθήματα τοῦ σχολεῖου των δὲ διαβάζουν, οὔτε ἔξω βγαίνουν· κάθονται μπρὸς στὴν ὀθόνη τῆς τηλεόρασης καὶ παρακολουθοῦν τὰ μακρινὰ μάτς ἢ κανένα

(Φωτ. Χαριτιδάκη)

ΔΕΛΦΟΙ, Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ.

ΠΟΛΥΓΩΝΟΥ Γ. ΒΑΓ'Η

ΚΥΚΛΟΣ

ἀστυνομικό ἔργο. Πολλοὶ σοβαροὶ ἄνθρωποι θὰ ἤθελαν γιὰ τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν τους νὰ ἐξοστρακίσουν ἀπὸ τὸ σπίτι τους αὐτὸ τὸ τόσο βλαπτικὸ μηχανήμα, ἀν δὲν εἶχε γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους, καὶ τίς καλὲς του στιγμὲς, ὅπου καὶ τὸ παιδί μορφώνεται ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας διδάσκειται. Ἡ τηλεόραση καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ καταπληκτικὰ μορφωτικὰ μέσα τοῦ μεγάλου κοινοῦ· τὸ ἀποδείχνουν οἱ λίγες καλὲς προβολὲς ποὺ βλέπει κανεὶς γιὰ παιδιὰ καὶ γιὰ μεγάλους. Ἀλλὰ σήμερα δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ἀκόμα παρὰ σὰ μιὰ δυνατότητα, μιὰ μεγάλη ὅμως δυνατότητα, σὰν κάτι ποὺ σήμερα ἀπὸ μορφωτικὴ ἀποψη εἶναι ἀρνητικὸ σχεδὸν καὶ ποὺ στὸ μέλλον μπορεῖ νὰ γίνῃ θετικό· νὰ ἀποτελέσῃ μάλιστα ἓνα ἀπὸ τὰ ἢ μάλλον τὸ σπουδαιότερο μέσο λαϊκῆς παιδείας, τὸ πιὸ πρόχειρο, ἐκεῖνο ποὺ προσφέρεται στὸν ἄνθρωπο μέσα στὸ σπίτι του κάθε ὥρα.

Ἡ πρώτη καὶ κυρίαρχη ἐπιδίωξη τοῦ ἀμερικανοῦ στὸν τομέα τῆς παιδείας εἶναι ἡ δημοκρατικότητά. Δὲν εἶναι πρωτεύον ἢ ἀνύψωσή της, ἀλλὰ ἡ ἐπέκτασή της σὲ ὅσα εὐρύτερα στρώματα. Σὲ κανένα ἴσως σημεῖο δὲν ἐμφανίζεται τόσο ἐντονα ἡ θέληση πρὸς ἰσότητα ὅσο στὸν τομέα αὐτό. Καὶ ἀσφαλῶς ἡ καταπληκτικὴ κατ' ἔκτασιν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας εἶναι ἡ αἰτία ποὺ ἡ εἰς βάθος ἀνάπτυξή της ὑστερεῖ. Στὰ ἡγετικὰ στελέχη τῆς παιδείας αὐτὸ τὸ γεγονὸς δὲν εἶναι ἀγνωστο καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου της ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ποσοστὸ τῶν προϋπολογισμῶν ποὺ ἀφιερώνεται γενικὰ στὴ σχολικὴ παιδεία καὶ σὲ ὀρισμένες ἐκδηλώσεις τῆς ἐξωσχολικῆς καὶ ἀπὸ τίς πολιτείες καὶ ἀπὸ τὴν ὁμοσπονδιακὴ Κυβέρνηση. Τὰ μεγάλα αὐτὰ ποσὰ δαπανῶνται σὲ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὸ σχολεῖο καὶ στὸν ὄπλισμό του. Στὸ μόνον σημεῖο ὅπου καὶ στὴν Ἀμερικὴ δὲν παρατηρεῖται ἡ ὀφειλόμενη κατανόηση εἶναι στὸ μισθολόγιον τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ποὺ εἶναι χαμηλὸ σὲ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης. Εἶναι ὅμως τὸ γεγονὸς αὐτὸ μιὰ ἐνδειξη πὼς στὴν κοινωνικὴν ἱεραρχία οἱ ἐργάτες τοῦ πνεύματος στέκονται ἰδιαίτερος χαμηλά, διότι σὲ καμμιά χώρα δὲν προσδιορίζει ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τὴν κοινωνικὴ θέσιν ὅσο στὴν Ἀμερικὴ.

Κατὰ βάθος ἡ παιδεία γιὰ τὴν ὁποία γίνονται τόσες θυσίες, ὅσες ἴσως σὲ καμμιά ἄλλη χώρα, δὲν θεραπεύεται γιὰ τὸ πνεῦμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ διότι εἶναι γιὰ κάθε φωτισμένον ἄνθρωπο τὸ πιὸ ἀπαραίτητο καὶ τὸ πιὸ ἐπιτήδευτο μέσο γιὰ τὴν ἐθνικὴ, τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ προκοπὴ τῆς χώρας. Εἶναι μέσον πρὸς σκοπὸν δὲν εἶναι αὐτόσκοπός. Στὸν παλιὸ κόσμον δὲν ἔχει λησμονηθῇ ὀλότελα καὶ τὸ τελευταῖο τοῦτο.

XVII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἀνασκοπώντας τὴν πορεία τοῦ ἀμερικανικοῦ ἔθνους στὰ τριακόσια χρόνια τῆς ζωῆς του, διαπιστώνομε πὼς οἱ ἀρετὲς ποὺ τὸ χαρακτηρίζουν καὶ τὸ καταστήσανε ἱκανὸ νὰ φτάσῃ στὴν ἡγεσία τῆς οἰκουμένης εἶναι οἱ ἴδιες ἀρετὲς ποὺ χαρακτηρίζανε τοὺς πρώτους πουριτανοὺς ἀποίκους. Μὲ μόνον τὸν πλοῦτον τῆς ἀμερικανικῆς γῆς, ποὺ δὲν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πλοῦτον ἄλλων ἡπείρων, δὲν θὰ κατορθώνονταν ὅ,τι κατορθώθηκε.

Ἡ θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ κοινότητά τοῦ 17ου αἰῶνα, βασισμένη στὴν κοινωνικὴ πειθαρχία, στὴν ἀλληλεγγύη καὶ στὴν ἰσότητα, βρίσκεται στὴ ρίζα τῆς σημερινῆς ἀμερικανικῆς πολιτείας, τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς κάθε ἀμερικανοῦ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ποὺ ὅταν χρειάσθηκε νὰ ἐνωθοῦν οἱ δεκατρεῖς πρώτες πολιτείες σὲ μιὰ ἐνιαία χώρα, ὅλοι πειθάρχησαν σὲ αὐτὴν τὴν ἀνάγκη καὶ ἐξαρτήθηκαν στὴν ἐννοία τοῦ ἐνιαίου ἔθνους. Ἄν οἱ ἀρχαῖες ἐλληνικὲς πόλεις, πέρα ἀπὸ τὴ διχόνοια, ποὺ καὶ στὴν Ἀμερικὴ δὲ ἔλειψε, βρῖσκανε τρόπο νὰ συναποτελέσουν ἑγκαίρα καὶ χωρὶς τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιβολὴ τοῦ Φιλίππου, ἔγαν ἐνιαῖον πολιτειακὸν ὄργανισμὸν, χωρὶς νὰ θυσιάσθῃ καὶ ἡ σχετικὴ αὐτονομία τῶν πόλεων, ὅπως· στὴν Ἀμερικὴ δὲν θυσιάσθηκε ἡ σχετικὴ αὐτονομία τῶν πολιτειῶν ἴσως νὰ ἦταν καλλίτερη ἢ τύχη ὅλου τοῦ μεταγενέστερου ἑλληνισμοῦ.

Ὅταν ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς τεχνικῆς δημιουργήσῃ τις μεγάλες οἰκονομικὲς ἀνισότητες καὶ ὅλες τίς ἀδικίας τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, ὁ ἀμερικανὸς βραδυπορώντας, ἐξ αἰτίας τῆς ἀτομικιστικῆς καὶ ἀπόλυτης ἀντίληψης περὶ ἰδιοκτησίας

ἀντέδρασε κατὰ τὸ δικό του τρόπο, πού δὲν ἀποδείχθηκε λιγότερο ἀποτελεσματικὸς ἀπὸ τοὺς τρόπους πού δοκιμάσαμε στὴν Εὐρώπη. Ἄντὶ νὰ προκαλέσῃ αἰματηρὲς ἐπαναστάσεις ἢ νὰ ἐργανώσῃ σοσιαλιστικὰ κινήματα, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πίστη του στὴν ἔννοια τῆς ἀπόλυτης ἰδιοκτησίας καὶ τῆς συνυφασμένης μὲ αὐτὴν ἀπεριόριστης ἀτομικῆς πρωτοβουλίας, διαμόρφωσε τὴν οἰκονομία του σὲ τρόπον ὥστε νὰ μειωθῇ καὶ ὁ ἀλόγιστος ἀτομικὸς πλοῦτος καὶ ἡ μεγάλη ἔκτασις τῆς ἀφόρητης πενίας καὶ νὰ σχηματισθῇ ἀνάμεσα τοὺς μιὰ τεράστια τάξη μικροαστικὴ πού ξεχύνεται ὀλοένα ἀυξάνοντας καὶ πρὸς τὶς δύο πλευρὰς καὶ τείνει νὰ καλύψῃ τὸ μέγιστο μέρος τοῦ κοινωνικοῦ χώρου, μιὰ τάξη πού τὴ χαρακτηρίζει ἡ σχεδὸν ἰσότης τῶν ἐισοδημάτων. Ἔτσι καὶ στὸ οἰκονομικὸ πεδίο, ὅπου, μεταξὺ τῆς ἰδεατικῆς δημοκρατίας στὴν ὁποίαν πιστεύουν οἱ ἀμερικανοὶ καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσής ἀπὸ τὴν ὁποία δὲ θέλουν κατ' ἀρχὴν νὰ ἀποστοῦν, ὑπῆρχε μιὰ ἀναμφισβήτητη ἀντίφασις, ἐπὶ ἕναν αἰῶνα σχεδὸν, ἀρχίζει σήμερα μὲ γοργὸ ρυθμὸ ἡ ἀντίφασις αὐτὴ νὰ αἴρεται καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ μεγαλειότερο ἐπίτευγμα, μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἰσότητος ἀπὸ τὴ γαλλικὴ καὶ τὴν ἀμερικανικὴ Ἐπανάστασι καὶ τὴ συμπλήρωσίν τῆς, τὸν Ἐμφύλιον Πόλεμον, ἡ ἀπόκτησις τῆς οἰκονομικῆς ἰσότητος καὶ δὴ σὲ ἕνα ὕψος βιοτικοῦ ἐπιπέδου κατὰ πολὺ ψηλότερον ἀπὸ ἐκεῖνο πού πέτυχαν, ὅσο τὸ πέτυχαν, τὰ ποικίλα σοσιαλιστικὰ κινήματα τῆς Εὐρώπης.

Παράλληλα μὲ τὴν προσπέλασι πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἰσότητα πρέπει νὰ τονισθῇ καὶ ἡ ἐπιδιωκόμενὴ ἰσότης στὸν τομέα τῆς παιδείας. Μὲ θυσία τοῦ ἐπιπέδου τῆς μόρφωσής τῶν λίγων, ἡ παιδεία ἐπεκτείνεται σὲ ὅλες τὶς τάξεις, μὲ τὸν ἀπώτερον σκοπὸ ὅλα τὰ παιδιά νὰ κατορθωθῇ νὰ τελειώνουν ἕνα σχολεῖο μέσης παιδείας.

Ἡ καθολικὴ αὐτὴ τάξι πρὸς τὴν ἰσότητα, συνδυασμένη μὲ τὴν ἀγνοία κάθε ἄλλου ταξικοῦ διαφορισμοῦ στηριγμένου στὴν καταγωγὴ, ἢ κατάργησι τῶν διαφορῶν στὸν τρόπο τῆς ζωῆς καὶ στὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι τῶν ἀνθρώπων, συναπαρτίζουν τὰ γνωρίσματα τῆς δημοκρατικότητος τοῦ συγχρόνου ἀμερικανοῦ.

Ἡ δημοκρατία εἶναι βέβαια ἕνα ἰδανικὸ πού κάθε ἄτομον καὶ κάθε λαὸς τὸ συλλαμβάνει καὶ τὸ πραγματοποιεῖ κατὰ τὸ δικό του τρόπο. Ἀνάμεσα στοὺς τρόπους αὐτοὺς εἶναι δύσκολες, ἀν μὴ ἀδικες, οἱ συγκρίσεις. Ἐμφανίζουν ὅμως οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες ἕνα δικό τους τύπον δημοκρατικῆς ὀργάνωσής τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας, πού δικαιώνεται, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴ διάρκειά καὶ τὴ σταθερότητά του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς δυνατότητες ὁμαλῆς καὶ χωρὶς ἀνατροπὰς ἐξέλιξης πού περικλείνει. Καὶ ἀκριβῶς τῆς γνήσιας δημοκρατίας ἡ πῖθὸς μιὰς μεγάλης ἀρετῆς εἶναι ὅτι μπορεῖ καὶ διορθῶναι τὰ ἐλαττώματά της χωρὶς βίαιες ἀνατροπὰς, μὲ τὰ μέσα πού τὶς παρέχουν οἱ ἴδιοι οἱ νόμοι της καὶ πρὸ παντὸς χωρὶς κατάλυσι τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν.

